

دیدگاه کشاورزان پیرامون پیامدهای تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت (سنجشی بر مبنای کیو)

مینا فاریابی^۱

چکیده

بروز بحران کمبود آب در سال‌های اخیر از جمله دلایل تغییر ساختار در فعالیتهای کشاورزی بوده است. تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه نیز از جمله این تغییرات می‌باشد که در بسیاری از نقاط کشور به چشم می‌خورد. تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه پیامدهای گوناگونی را در پی داشته است. در پژوهش حاضر نیز با بهره‌گیری از رویکردی اکتشافی به واکاوی و دسته‌بندی نگرش کشاورزان شهرستان جیرفت پیرامون تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه پرداخته شد. بدین منظور از روش‌شناسی کیو بهره گرفته شد. با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند، ۲۹ نفر از کشاورزان خبره جهت مشارکت در پژوهش حاضر به صورت هدفمند انتخاب شدند. مشارکت‌کنندگان ۶۷ کارت کیویی (۶۷ گویه) که از مرحله گفتمان به دست آمده بود را در مورد پیامدهای تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه رتبه‌بندی نمودند. نتایج نشان داد که دسته‌بندی کارت‌های کیو در سطح ۰/۰۱ معنادار بوده است. این بدین معنا است که کشاورزان مورد مطالعه از نظر نگرش به تغییر الگوی بهره‌برداری قابل تفکیک و دسته‌بندی می‌باشند. بدین ترتیب بر اساس روش‌شناسی کیو، سه گروه از افراد با نگرش‌های متفاوت در ارتباط با تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه وجود دارد که عبارتند از اجتماع‌گراها، اقتصادگراها و محیط‌زیست‌گراها.

واژه‌های کلیدی: نگرش، تغییر الگوی بهره‌برداری، توسعه کشاورزی، شهرستان جیرفت، روش‌شناسی کیو.

مقدمه

تأمین نیاز غذایی جمعیت روبه رشد در جوامع مختلف یکی از شروط اساسی برای دستیابی به امنیت غذایی و سلامت جامعه می‌باشد. طبق آمار و اطلاعات ترازنامه غذایی کشور، هم اکنون حدود یک سوم نیاز مواد غذایی از طریق واردات تأمین می‌گردد و با توجه به جوانی جمعیت ایران و بر اساس خوش‌بینانه‌ترین برآوردها توسط جمعیت‌شناسان، در دو دهه آینده جمعیت ایران با رشد سالیانه ۱/۶ درصد به یکصد میلیون نفر خواهد رسید (رهبر و دهکردی، ۱۳۸۳). بنابراین، می‌بایست به دنبال الگوهای بهره‌برداری نوینی بود که بتواند نیاز غذایی بیش‌تر این جمعیت روبه رشد را پاسخ دهد. از طرفی امروزه غالب کشاورزان و روستاییان با توجه به رشد روز افزون جمعیت، عملکرد پایین کشت‌های سنتی و در نتیجه اقتصادی نبودن این روش‌ها به تغییر الگوی بهره‌برداری از اراضی گرایش پیدا کرده‌اند. به طوری که موفق به کشت چندباره زمین‌های خود با کشت‌های نامتعارف از جمله گلخانه در طول سال و در خارج از فصول تولید شده‌اند.

به طور کلی کشاورزی به عنوان فعالیت غالب روستاها در طول زمان، دگرگونی‌های ساختاری بی‌شماری را در قالب تغییر در الگوی بهره‌برداری، عملیات کشت، نظام کشت، تیپ (سنخ) کشت و الگوی کشت تجربه نموده است. اگر چه تغییر الگوی بهره‌برداری به نسبت تخصیص زمین‌های مزروعی به انواع کشت‌های نوین محصولات اشاره دارد، لیکن هر یک از آن‌ها ساختارهای خاص اقتصادی، اجتماعی و فنی را در بطن خود دارد. حال اگر این الگوها دستخوش تغییر شوند در سطح خرد و کلان جامعه تحولاتی را ایجاد خواهند کرد. پیامدهای تغییر الگوی بهره‌برداری با توجه به وسعت و شدت آن می‌تواند در برگیرنده‌ی مواردی نظیر شکل‌گیری روابط جدید اقتصادی و اجتماعی در جامعه‌ی جهانی، تغییر در میزان و نوع عرضه و تقاضا، افزایش یا کاهش قیمت محصولات، تغییر در میزان درآمد، پس‌انداز، اشتغال و سرمایه‌گذاری، تحول در میزان آگاهی، بهره‌وری نیروی کار، مشارکت روستاییان در اداره‌ی امور روستا، کیفیت زندگی، میزان رضایت‌مندی و وضعیت ماندگاری جمعیت، تحول در بافت روستا و ساخت مسکن روستایی، تغییر در نوع کاربری اراضی و نیز تخریب محیط طبیعی یا تقویت در جهت پایداری آن می‌باشد (پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۳).

بنابراین، بخش کشاورزی می‌بایست خود را در جهت ایفای نقش‌های جدید نه در قالب کارکردهای معیشتی بلکه به منظور استفاده بهینه از مزیت‌های بخش کشاورزی در عرصه تولید محصولات کشاورزی در سطح ملی و بین‌المللی آماده سازد (دفتر گل‌ها و گیاهان زینتی وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۳). یکی از گزینه‌های مناسب در جهت استفاده بهینه از مزیت‌های بخش کشاورزی در عرصه تولید، بازاریابی، تجاری شدن، توازن بیش‌تر مواد غذایی با رشد جمعیت و توسعه واحدهای بهره‌برداری گلخانه‌ای است. فزون بر آن، گسترش کمیابی منابع، همواره بشر رو به تزاید را به این فکر واداشته است که به دنبال راه‌حل‌های کاراتری برای تأمین غذای خود باشد. از سوی دیگر، طبیعت تولید فصلی محصولات کشاورزی باعث ایجاد ناهماهنگی زمانی در عرضه و تقاضای این محصولات می‌شود. این دو مسئله باعث به وجود آمدن ابعاد تازه‌تری در اقتصاد گلخانه شده و در سال‌های اخیر کشت محصولات گلخانه‌ای به شدت در حال افزایش است (مهرابی بشرآبادی، ۱۳۸۷). در واقع کشت‌های گلخانه‌ای با توجه به فراهم نمودن شرایط مصنوعی تولید با خنثی کردن عوامل محیطی دارای ضرورت خاصی است تا بتواند یک محیط مناسب برای کشت را فراهم نماید. این کشت‌ها موجب کاهش هزینه‌های تولید از جمله نیروی انسانی و نهاده در فرآیند تولید، افزایش راندمان عملکرد، کاهش تأثیر عوامل محیطی و تولید خارج از فصل می‌گردد (برزگر و الله‌یاری، ۱۳۸۴). از طرفی، با توجه به افزایش بیکاری (به ویژه دانش‌آموختگان رشته‌های کشاورزی) و نیز اهمیت یافتن بازاریابی و بازاریابی این محصولات، افزایش راندمان تولید، مسئله امنیت غذایی و توجه به توسعه صادرات، توسعه کشت‌های فشرده گلخانه‌ای مورد توجه بیش‌تری قرار گرفته است (مهرابی بشرآبادی، ۱۳۸۷).

در سال‌های اخیر نیز کشت گلخانه‌ای برای تولید خارج از فصل، استفاده بهینه از منابع خاک به ویژه بهره‌گیری از قطعات کوچک امکانات موجود در روستاها و حاشیه شهرهای پرجمعیت که فاقد زمین و آب کافی می‌باشند به شدت در حال گسترش بوده و به عنوان یک عامل ایجاد اشتغال مطرح می‌باشد. زیاد بودن عملکرد در واحد سطح و کم بودن آب مورد نیاز برای آبیاری نسبت به تولید در فضای باز می‌تواند از دیگر دلایل استقبال از این روش تولید باشد (شفیعی و پورجوپاری، ۱۳۸۵). در واقع ایجاد و توسعه تکنولوژی گلخانه‌ای از مهم‌ترین کمک‌های بخش صنعت به بخش کشاورزی بود که از تلفیق رشته‌های مختلف صنعتی از جمله بخش‌های پتروشیمی (با تولید پوشش‌های پلاستیکی و سیستم‌های آبیاری) بخش صنایع حرارتی - برودتی و بخش تولید لوله و اتصالات و همچنین همکاری بخش‌های گیاه‌پزشکی، آبیاری، خاک‌شناسی و باغبانی به وجود آمد (Downs, ۱۹۷۵). فزون بر آن، در دهه‌های اخیر در بسیاری از کشورهای در حال توسعه از جمله کشور ما و به طور خاص در شهرستان جیرفت خردی و پراکندگی زمین‌های زراعی از

سویی و کاهش روز افزون منابع آبی از سوی دیگر موجب شده که عملکرد در هکتار، استفاده از تکنولوژی‌های نوین در زمین‌های کشاورزی و در نتیجه گرایش کشاورزان به امر کشاورزی تنزل یابد که این موضوع موجب نگرانی در بین بسیاری از کشاورزان در رابطه با تأمین درآمد و معیشت شده بود. اما با ورود الگوی بهره‌برداری نوین گلخانه در سراسر دنیا تا حدودی از این نگرانی‌ها کاسته شده است. در واقع این الگوی بهره‌برداری به دلیل برخورداری از پتانسیل‌هایی هم‌چون امکان احداث در مساحت‌های کوچک، عملکرد بالاتر نسبت به کشت خارج از گلخانه، کنترل بیش‌تر محیط کشت، کاهش مصرف آب، امکان استفاده از روش‌های نوین آبیاری و غیره توانسته است جای خود را در بخش کشاورزی در سراسر دنیا پررنگ‌تر کند. با توجه به مطالب پیش گفته در رابطه با اهمیت و ضرورت گرایش به کشت‌های گلخانه‌ای باید گفت که این الگوی بهره‌برداری در دهه‌های اخیر در کشور ما و در بسیاری از نقاط جهان کشاورزان و علاقه‌مندان بسیاری را به سوی خود جذب کرده است به طوری که غالب کشت‌های زراعی در سراسر نقاط جهان از این طریق انجام می‌شود.

از سویی با توجه به گرایش فزاینده دهه‌های اخیر کشاورزان به سمت کشت‌های گلخانه‌ای نمی‌توان اثرات مثبت اقتصادی آن را بر زندگی کشاورزان انکار کرد. در واقع کشت‌های گلخانه‌ای با ایجاد محیطی قابل کنترل موجب کاهش هزینه‌های کشاورز و افزایش عملکرد محصول شده و در واقع اثرات اقتصادی مثبتی را بر زندگی کشاورزان داشته‌اند. اما سؤالی که در این جا مطرح می‌شود این است که آیا این پیشرفت اقتصادی در دراز مدت وجود دارد یا خیر؟ از سویی نیز با افزایش عملکرد محصول در محیط، درآمد کشاورز افزایش یافته و ایشان پایگاه اجتماعی بالاتری را در بین مردم روستایی کسب خواهد کرد. در واقع اعتبار و منزلت اجتماعی کشاورز گلخانه‌دار دگرگون شده و بالاتر خواهد رفت. در این مورد سؤالی که مطرح می‌شود این است که آیا این موضوع موجب ایجاد شکاف در بین طبقات اجتماعی خواهد شد یا خیر؟ فزون بر مطالب گفته شده باید توجه داشت که کشاورز در پی افزایش عملکرد و درآمد خود به دنبال بهره‌برداری هر چه بیش‌تر از محیط بسته گلخانه خواهد بود که این موضوع در دراز مدت این نگرانی را در پی خواهد داشت که آیا برداشت مفرط از محیط بسته گلخانه و افزایش کاربرد نهاده‌های شیمیایی تنها برای افزایش عملکرد و درآمد در دراز مدت مشکلات زیست‌محیطی را برای محیط روستایی و مردم ساکن آن منطقه ایجاد خواهد کرد یا خیر؟

با توجه به مطالب پیش گفته مسئله‌ای که در این پژوهش حائز اهمیت قرار گرفته و به آن پرداخته شده، این است که کشاورزان در شهرستان جیرفت مانند اکثر مناطق کشور با خردی و پراکندگی مزارع کشاورزی مواجه هستند. به همین دلیل در کشاورزی و بهره‌برداری سنتی از این اراضی درآمد کشاورز بسیار پایین خواهد بود. از طرفی عملکرد پایین کشت‌های سنتی توان پاسخگویی به نیاز غذایی جمعیت رو به رشد این منطقه و کشور را ندارد. اما با توجه به پیشرفت‌های این منطقه در دهه‌های اخیر در رابطه با کشت‌های گلخانه‌ای، عمده کشاورزان و بهره‌برداران این منطقه تمایل به احداث واحدهای گلخانه‌ای نشان داده‌اند. به طوری که غالب کشاورزان این منطقه الگوی بهره‌برداری خود را تغییر داده و بسیاری از زمین‌های زراعی خود را به احداث واحدهای گلخانه‌ای تخصیص داده‌اند. اما سؤالی که مطرح و این پژوهش به دنبال آن خواهد بود این است که این پیشرفت روز افزون تبدیل واحدهای زراعی به واحدهای گلخانه‌ای در شهرستان جیرفت چه پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی بر منطقه داشته است؟ و آیا این پیامدها مفید و در راستای پیش‌برد برنامه‌های توسعه کشور می‌باشد یا خیر؟

مطالعاتی در زمینه‌های نزدیک با موضوع مورد پژوهش در داخل و خارج از کشور انجام شده است، که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره شده است. صالحی و همکاران (۱۳۸۸) پژوهشی را تحت عنوان تحلیل دیدگاه‌های کیوی‌کاران غرب استان مازندران در خصوص عوامل تأثیرگذار بر تغییر الگوی کشت از برنج و مرکبات به کیوی انجام داده، که نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل عاملی نشان داد هفت عامل مزیت‌های اقتصادی، مدیریت عملیات زراعی، دسترسی به تسهیلات اعتباری، هم‌سازی با شرایط زراعی محلی، مدیریت آبیاری، نیروی انسانی و انگاره اجتماعی، مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تغییر کشت برنج و مرکبات به کیوی بودند. ارجمندی و مهرابی بشرآبادی (۱۳۹۲) در پژوهشی به بررسی تغییرات الگوی کشت محصولات زراعی در ایران طی دوره ۶۲-۱۳۶۱ و ۸۸-۱۳۸۷ پرداختند. نتایج نشان داد که با وجود تسلط کشت گندم بر بیش از ۵۰ درصد سطح زیر کشت محصولات زراعی، گرایش به کاشت محصولاتی هم‌چون ذرت دانه‌ای، دانه‌های روغنی و برخی اقلام پر مصرف حبوبات و صیفی‌جات وجود داشته است، به گونه‌ای که هم اثر جایگزینی و هم اثر افزایشی در تغییر الگوی کشت موثر بوده است. محمدی‌تمری و همکاران (۱۳۹۲) در مطالعه‌ای تحت عنوان ایستارهای شالیکاران پیرامون تغییر الگوی کشت از برنج به مرکبات (پژوهشی بر مبنای روش کیو) بیان کردند که نگرش شالیکاران مورد مطالعه قابل تفکیک و دسته‌بندی می‌باشد. به طوری که نگرش شالیکاران در چهار الگوی نگرشی هم‌گرا به تغییر، واگرا به تغییر، بازنگران به تغییر و

بی تفاوتی به تغییر تفکیک شد. گور و همکاران (۲۰۰۳) در پژوهشی که به بررسی آثار یکپارچه‌سازی اراضی پرداختند، بیان کردند که یکپارچه‌سازی اراضی باعث کاهش هزینه‌های تولید، تأمین نیازهای تغذیه‌ای، متعادل کردن رابطه بین کشاورزی و طبیعت، افزایش درآمد کل، کاهش هزینه‌های سرمایه‌گذاری کشاورزی و افزایش اثربخشی، توسعه هوشیاری اجتماعی و رفتارهای دموکراتیک، حفاظت از زمین‌های کشاورزی، طبیعت و منابع روستایی و بهبود شرایط زندگی نواحی روستایی خواهد شد (Gur et al., ۲۰۰۳).

شاهرخ و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی تحت عنوان ارزیابی تناسب اراضی برای کشت گلخانه‌ای خیار در مقایسه با سایر کاربری‌های موجود در منطقه مبارکه و زرین‌شهر به کمک تکنیک فرایند تحلیل سلسله مراتبی بیان کردند که در همه واحدهای اراضی، اولویت کاربری با احداث گلخانه بود. علت عمده تناسب بالاتر گلخانه را می‌توان معیارهای تناسب اقلیم و سودآوری ناخالص ذکر کرد. در مجموع، کشت برنج در منطقه به دلیل تخریب فیزیکی خاک، تأثیر آن در بالا آوردن سطح سفره آب زیرزمینی، کارایی کم مصرف آب و افزایش شوری خاک، توصیه نمی‌گردد. غنجی و همکاران (۱۳۹۰) مطالعه‌ای را تحت عنوان تحلیل مؤلفه‌های پیش‌برنده در توسعه واحدهای گلخانه‌ای (مطالعه موردی شهرستان ورامین) انجام داده و نتایج نشان داد که مؤلفه‌های اعتباری - مالی، فنی - تکنولوژی، فردی - حرفه‌ای و زیر ساختی - حمایتی دولت مهم‌ترین مؤلفه‌های پیش‌برنده در توسعه واحدهای گلخانه‌ای بوده‌اند. غنجی و همکاران (۱۳۸۹) مطالعه‌ای را تحت عنوان تحلیل مؤلفه‌های بازدارنده در توسعه واحدهای گلخانه‌ای (مطالعه موردی شهرستان ورامین) انجام داده و نتایج حاکی از آن است که عوامل اقتصادی، فنی و تکنولوژی، فردی - حرفه‌ای و زیرساختی - حمایتی دولت مهم‌ترین عوامل بازدارنده در توسعه واحدهای گلخانه‌ای بوده‌اند. مهرابی بشرآبادی (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان بررسی اقتصادی تولید محصولات گلخانه‌ای در استان کرمان بیان کردند که مقایسه سبزی و صیفی گلخانه‌ای با فضای باز نشان می‌دهد که تولید در گلخانه، دارای اشتغال‌زایی بیشتر، عملکرد بهتر، استفاده بهتر از منابع تولید و قیمت فروش بهتر است، اما دارای بازده اقتصادی کم‌تر، هزینه تولید بیشتر، باقیمانده سموم بیشتر و نیازهای سرمایه‌ای زیادتری در مقایسه با فضای باز است. شفیعی و پورجوپاری (۱۳۸۵) در مطالعه‌ای تحت عنوان بررسی بازاریابی محصولات گلخانه‌ای در استان کرمان بیان کردند که کارایی بازاریابی در مسیر تولیدکننده، خرده فروش و مصرف‌کننده برای گوجه فرنگی بیش‌ترین مقدار (۸۵/۱ درصد) و برای خیار کمترین مقدار (۴۲/۸ درصد) بود. پورطاهری و همکاران (۱۳۹۳) مطالعه‌ای را در راستای بررسی پیامدهای اجتماعی و اقتصادی تغییر الگوی کشت و نقش آن در توسعه روستایی (مطالعه موردی تغییر الگوی کشت برنج به مرکبات در دهستان بالاتجن استان مازندران) انجام داده و نتایج حاکی از آن است که تفاوت معناداری در دوره‌ی قبل و بعد از تغییر الگوی کشت وجود داشته است. در شاخص‌های اجتماعی به جز مؤلفه مشارکت در مؤلفه‌های ماندگاری و آگاهی کشاورز پیرامون فعالیت کشاورزی، میانگین‌ها نشان از رشد شاخص دارند و در شاخص‌های اقتصادی کیفیت اشتغال، رفاه و امنیت اقتصادی این رشد محسوس‌تر نیز هست. بر این اساس می‌توان گفت الگوی کشت مرکبات در توسعه روستاهای مورد مطالعه نقش مؤثری را ایفا نموده است. شریفی و همکاران (۱۳۹۰) پژوهشی را با عنوان بررسی عوامل مؤثر بر پایداری نظام کشت گلخانه‌ای در منطقه جیرفت و کهنوج انجام داده و بیان کردند که به لحاظ پایداری کشت در حدود ۱۱/۳۱ درصد از گلخانه‌های مورد مطالعه پایدار، ۴۹/۵۶ درصد نسبتاً پایدار و ۳۹/۱۳ درصد آن‌ها ناپایدار می‌باشند. هم‌چنین، در حدود ۵۳/۹ درصد از تغییرات سطح پایداری کشت گلخانه‌ای را پنج متغیر سطح دانش کشاورزی پایدار، سطح تحصیلات، نگرش به کشاورزی پایدار، میزان شرکت در کلاس‌های آموزشی - ترویجی و سابقه فعالیت گلخانه‌ای تبیین می‌نمایند. علی‌بیگی و قمبرعلی (۱۳۹۳) طی مطالعه‌ای با عنوان بررسی نگرش کشاورزان نسبت به آثار یکپارچه‌سازی اراضی در استان کرمانشاه (کاربرد روش‌شناسی Q) اظهار کردند که کشاورزان به گونه‌های متفاوتی آثار یکپارچه‌سازی را ارزیابی می‌کنند. به گونه‌ای که سه گروه افراد با دیدگاه‌های متفاوت در مورد یکپارچه‌سازی اراضی وجود دارد، که عبارتند از محیط‌زیست‌گراها، اقتصادگراها و اجتماع‌گراها.

پس از مرور پیشینه نگاه‌ها مشخص شد که مطالعه جامعی در خصوص تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه و به خصوص ارزیابی پیامدهای این موضوع از دیدگاه کشاورزان انجام نگرفته است. موضوع دیگری که می‌توان به آن اشاره کرد این است که در اکثر پژوهش‌های مشابه انجام شده از روش‌های پیمایشی استفاده شده است. اما در این پژوهش ضمن ارزیابی جامع پیامدهای تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه، برای شناسایی پیامدهای مثبت و منفی تغییر الگوی بهره‌برداری از دیدگاه کشاورزان از روش‌شناسی Q بهره گرفته شد. بنابراین، هدف کلی این پژوهش کشف پیامدهای اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت با بهره‌گیری از روش کیو می‌باشد که اهداف اختصاصی زیر را به دنبال دارد:

- تعیین عوامل اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی مؤثر بر تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت با استفاده از روش کیو؛
- بررسی پیامدهای اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت با استفاده از روش کیو؛ و
- ارائه پیشنهادهایی برای توسعه کشاورزی سالم در شهرستان جیرفت.

روش‌شناسی

در تحقیق حاضر آبادی‌های شهرستان جیرفت به عنوان مصداق و شاهد مثالی بر این بیان مورد توجه قرار گرفته‌اند. اما منطقه جیرفت (شکل ۱) در جنوب شرقی استان کرمان در گستره‌ای به وسعت حدود ۹۶۵۳ کیلومتر مربع واقع شده است. موقعیت جغرافیایی به همراه وضعیت خاص زمین‌شناسی این منطقه سبب گردیده است تا اقلیم‌های متنوعی بر آن حاکم باشد. این منطقه با دارا بودن حدود ۸۵/۱۰۰ هکتار اراضی قابل کشت و ۳۶/۲۸۲ هکتار زمین زراعی زیر کشت، از مناطق بسیار مستعد کشور در زمینه کشاورزی بوده و همواره به عنوان یکی از قطب‌های بسیار مهم کشاورزی در سطح کشور مورد توجه قرار گرفته است. شهرستان جیرفت با عرضه ۸۵ گونه محصول زراعی و باغی، سالیانه در حدود ۱/۲۱۵/۷۶۶ میلیون تن محصولات مختلف تولید می‌نماید که این میزان در حدود دو درصد تولید کل کشور را شامل می‌شود. در میان نظام‌های تولید مختلف در این شهرستان، کشت‌های گلخانه‌ای (سبزی و صیفی) از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده و طی سال‌های اخیر با توجه به برنامه‌ها و سیاست‌های دولت و نیز وجود پتانسیل‌های فراوان در منطقه، همواره مورد توجه کشاورزان محلی قرار گرفته و روند رو به رشدی را داشته است، به نحوی که در حال حاضر منطقه جیرفت با دارا بودن بیش از ۱۰۰۰ هکتار گلخانه و با تولیدی بیش از ۱۶۳/۴۹۸ تن از محصولات مختلف گلخانه‌ای و بیش از ۴۰ درصد از گلخانه‌های (سبزی و صیفی) کل کشور، در این زمینه دارای رتبه نخست می‌باشد (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمان، ۱۳۹۰).

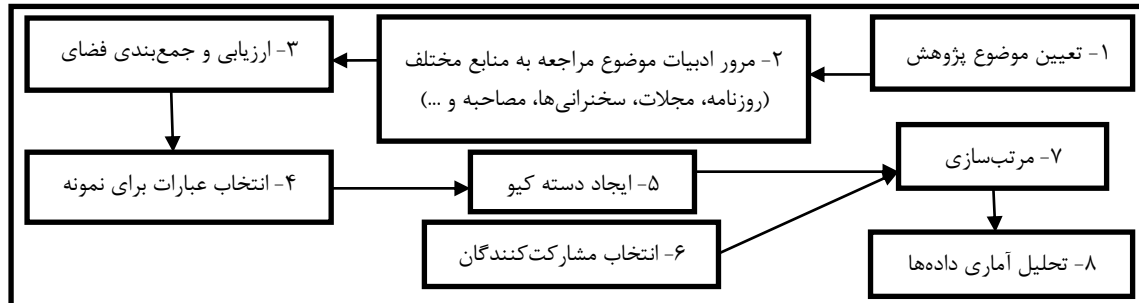

شکل ۱. جایگاه محدوده مورد مطالعه در تقسیمات کشوری

در پژوهش حاضر از روش کیو برای شناسایی دیدگاه‌های گلخانه‌داران پیرامون تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه بهره گرفته شد. لیکن، در تعریف جامعی از روش کیو، از آن به عنوان روشی یاد شده که برای رتبه‌بندی گویه‌های بررسی شده (عبارت، جمله، عکس، خبر و مانند آن) با استفاده از مقیاسی شبیه مقیاس لیکرت به کار می‌رود و همبستگی بین پاسخ‌های افراد مختلف به این رتبه‌بندی معطوف می‌شود و در این روش گویه‌های بررسی شده بر روی کارت‌هایی که به کارت‌های کیو موسوم هستند، نوشته یا چاپ می‌شوند و در اختیار پاسخگویان قرار می‌گیرند و به ترتیبی که محقق تعیین می‌کند، بر روی کارت‌های مقیاس لیکرت توزیع می‌شوند، به صورتی که توزیع فراوانی‌ها شبه‌نرمال باشد (مرادیان، ۱۳۹۰).

مراحل اجرای روش کیو

با توجه به "شکل ۲" مراحل اجرای روش کیو با توجه به موضوع پژوهش در چندین مرحله خلاصه شده است که به تفکیک، هر مرحله شرح داده می‌شوند:

شکل ۲: گام‌های اجرای پژوهش با روش کیو (منبع: خوشگویان فرد، ۱۳۸۶)

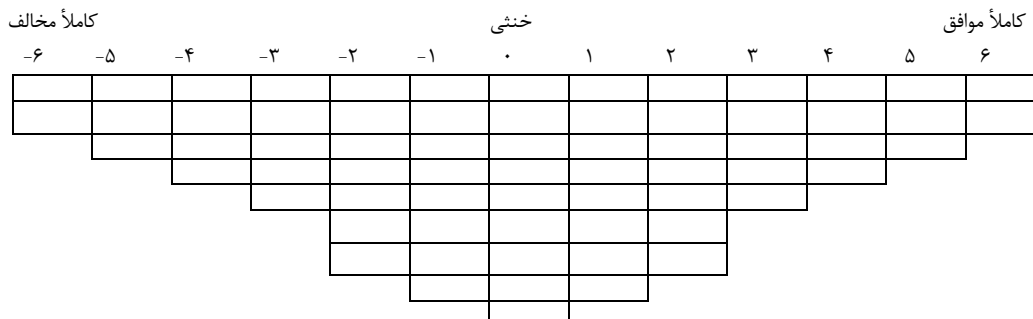
به طور معمول در مطالعه کیو موضوعی انتخاب می‌شود که اجماع همگانی بر آن وجود نداشته باشد و یا به عبارتی، دیگر عقاید مختلفی نسبت به آن وجود داشته باشد تا بتوان مطالب متنوع و گوناگونی راجع به آن گردآوری نمود که به این منظور از تئوری تجمیع استفاده می‌شود. در واقع این تئوری شامل مجموعه‌ای از مطالب متنوع و گوناگون مرتبط با موضوع تحقیق است که در میان فضای گفتمان مطرح می‌شود (Vanaxel & Graaf, ۲۰۰۶). بدین منظور در ابتدا مجموعه‌ای از مطالب گوناگون مرتبط با موضوع از طریق مراجعه به منابع مختلف از جمله روزنامه، سخنرانی‌ها، مصاحبه و غیره برای ایجاد فضای گفتمان به دست خواهد آمد (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۹۰). فضای گفتمان، فهرستی جامع از مطالب رایج درباره‌ی موضوع تحقیق است که می‌تواند شامل مصاحبه‌ها، نظرهای سازنده، عقاید شخصی، یادداشت‌ها، کلمات، جملات، تصاویر، فیلم‌ها، قطعات موسیقی، قطعات نقاشی و غیره باشند (خوشگویان فرد، ۱۳۸۶). مطالب مختلف بعد از گردآوری، به عبارت‌های کوتاه و جدا جدا تبدیل می‌شوند تا بتوان در مرحله‌ی بعد نمونه‌ی کیو^۲ را از میان آن‌ها انتخاب کرد (لاجوردی، ۱۳۸۹). نمونه کیو باید معرف فضای گفتمان باشد (لاجوردی، ۱۳۸۹). در پژوهش حاضر برای تهیه عبارات کیو از نمونه‌های کیو پیش‌ساخته (از سایر منابع غیر از مشارکت‌کنندگان) که برخی به صورت عبارات مناسب در ادبیات تحقیق وجود داشت، بهره گرفته شد. فزون بر آن، از طریق مصاحبه با گروهی از کشاورزان گلخانه‌دار که تعداد آن‌ها به ۲۵ نفر می‌رسید نیز استفاده شد و از آن‌ها خواسته شد تا نظریاتشان را در مورد تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در قالب جملاتی بیان کنند. تعداد زیادی جمله از این مصاحبه‌ها به دست آمد که به فضای گفتمان نیز اضافه شد. از لحاظ ثبات و پایایی آماری نیز تعداد نمونه عبارات کیو نباید کمتر از ۶۰ (۴۰ تا ۵۰ عبارت در موارد نادر) و بیش‌تر از ۱۴۰ عبارت باشد و در اغلب موارد نباید از ۱۰۰ عبارت تجاوز کند. دامنه‌ی تغییر مناسب بین ۶۰ تا ۹۰ عبارت است (شریفی و شریفی، ۱۳۹۴). در پژوهش حاضر نیز از مجموع ۲۹۰ جمله‌ی بوجود آمده از فضای گفتمان و بعد از انجام یک روایی توسط خبرگان و صاحب‌نظران دانشگاهی، شامل اهمیت وضوح عبارات، کوتاهی و بدون ابهام بودن آن‌ها، حذف عبارات مشابه و تکراری، ۶۷ جمله به عنوان نمونه‌ی کیو انتخاب شدند و تلاش شد، جمله‌ها تا حد امکان، نگاه‌های متفاوت را به تغییر الگوی بهره‌برداری نشان دهند تا بتوان به کمک آن‌ها، نگرش کشاورزان گلخانه‌دار را به شکلی شفاف شناسایی نمود.

در مرحله بعد عبارات گردآوری شده مرتب‌سازی شده، سپس به طور تصادفی شماره‌گذاری شدند. در نهایت، دسته‌ی کیو به تعداد مشارکت‌کنندگان تکثیر گردید. سپس از میان کشاورزان گلخانه‌داری که در فضای گفتمان شرکت کرده بودند و تعدادی از نخبگان جامعه‌ی کشاورزی که رهبری فکری و اجتماعی جامعه را بر عهده داشته و تجربه‌ی کافی در زمینه‌ی تغییر الگوی بهره‌برداری داشتند، تعداد ۲۹ نفر به عنوان نمونه برای مشارکت در مطالعه‌ی کیو انتخاب شدند. بنابراین، نمونه‌ی افراد معمولاً بصورتی هدفمند و غیراحتمالی انتخاب می‌شود (خوشگویان فرد، ۱۳۸۶). در مرحله بعد از مشارکت‌کنندگان خواسته شد تا میزان موافقت یا مخالفت خود را با مرتب کردن این کارت‌ها در قالب نمودار کیو که در "شکل ۳" آورده شده است، بر روی طیفی ۱۳ درجه‌ای مرتب کنند. در واقع

^۲. Q - Sample

از مشارکت کنندگان خواسته می‌شود با مقایسه‌ی محتوای کارت‌ها، آن‌ها را به سه دسته تفکیک کنند؛ جمله‌هایی که با آن‌ها موافق یا مخالفند و همین‌طور بی‌نظر هستند. در نهایت در این مطالعه به منظور تحلیل عاملی برای روش کیو از نرم‌افزار PQ method استفاده شد.

شکل ۳: نمودار کیو

یافته‌ها و بحث

ویژگی‌های فردی کشاورزان

توزیع فراوانی مشارکت‌کنندگان بر اساس جنسیت در "جدول ۱" آورده شده است. بر اساس نتایج به دست آمده بیش‌ترین تعداد مشارکت‌کنندگان مرد (۲۵ نفر) و کم‌ترین تعداد مربوط به زنان (چهار نفر) بود.

جدول ۱- توزیع فراوانی مشارکت‌کنندگان بر اساس جنس

جنسیت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی معتبر	فراوانی تجمعی
زن	۴	۱۳/۸	۱۳/۸	۱۳/۸
مرد	۲۵	۸۶/۲	۸۶/۲	۱۰۰
جمع	۲۹	۱۰۰	۱۰۰	

نما: مرد

مطابق "جدول ۲" بیش‌ترین سطح تحصیلات مشارکت‌کنندگان لیسانس بود که مربوط به ۱۱ نفر از مشارکت‌کنندگان می‌باشد و کم‌ترین سطح تحصیلات که سطح سیکل بود نیز مربوط به شش نفر از مشارکت‌کنندگان می‌باشد. بنابراین، در این پژوهش از مشارکت‌کنندگانی با سطوح مختلف تحصیلی استفاده شده است.

جدول ۲- توزیع فراوانی مشارکت‌کنندگان بر اساس میزان تحصیلات

تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی معتبر	فراوانی تجمعی
سیکل	۶	۲۰/۷	۲۰/۷	۲۰/۷
دیپلم	۱۱	۳۷/۹	۳۷/۹	۵۸/۶
فوق دیپلم	۱	۳/۴	۳/۴	۶۲/۱
لیسانس	۱۱	۳۷/۹	۳۷/۹	۱۰۰
جمع	۲۹	۱۰۰	۱۰۰	

نما: دیپلم و لیسانس

سن نیز به عنوان یکی از سازه‌های مؤثر بر تغییر الگوی بهره‌برداری به حساب آمده است. یافته‌های تحقیق نشان داد که میانگین سنی افراد مورد مطالعه ۳۳/۹۳ سال، با انحراف معیار ۸/۶۱۹ می‌باشد. هم‌چنین، جوان‌ترین مشارکت‌کنندگان ۲۲ سال و مسن‌ترین آن‌ها ۶۰ سال سن داشت.

یافته‌های حاصل از نرم‌افزار PQ Method

در پژوهش حاضر به منظور تجزیه و تحلیل یافته‌های حاصل از مطالعه‌ی کیو از نرم‌افزار PQ Method بهره گرفته شد. در مرحله اول تحلیل یافته‌ها در این نرم‌افزار ۶۷ عبارت کیو که هر یک بر اساس انتخاب مشارکت‌کنندگان دارای عدد مخصوص به خود بودند، به نرم افزار وارد شدند. فزون بر آن، رتبه‌بندی‌های انجام شده که هر کدام برچسب معینی را به خود اختصاص داده بود، وارد نرم افزار شدند. در مرحله‌ی بعد از روش سنتروئید جهت استخراج عامل‌ها بهره گرفته شد. این روش، رایج‌ترین روش جهت استخراج عامل‌ها می‌باشد که توسط بنیان‌گذار آن یعنی استیفنسون (۱۹۵۳) ارائه شده است. استیفنسون معتقد بود که تعداد عامل‌های استخراج شده می‌تواند در اختیار محقق باشد (زارعیان، ۱۳۸۸). در پژوهش حاضر نیز از روش سنتروئید جهت استخراج عامل‌ها استفاده گردید که سه عامل استخراج شد. مرحله‌ی بعد چرخش عامل‌های به دست آمده از روش سنتروئید بود. در نرم افزار PQ Method دو روش چرخش عاملی واریماکس و قضاوتی وجود دارد به طوری که چرخش عاملی واریماکس دارای رویکرد تحلیلی اکتشافی و چرخش عاملی قضاوتی دارای مبانی نظری خاص می‌باشد (زارعیان، ۱۳۸۸). با توجه به این‌که پژوهش حاضر به دنبال کشف نگرش‌های مختلف است و رویکرد مد نظر رویکرد اکتشافی می‌باشد؛ در نتیجه، از روش چرخش عاملی واریماکس بهره گرفته شد و سه عامل استخراج شده به وسیله آن چرخش داده شد. در مرحله بعد با توجه به معناداری عامل‌ها، تفسیر عوامل انجام خواهد شد به طوری که هر چه تعداد بیش‌تری مشارکت‌کننده، حداقل پنج نفر، بر روی عاملی دارای بار عاملی بزرگی باشند؛ در نتیجه، آن عامل ذهنیت تعداد قابل توجهی از مشارکت‌کنندگان را نشان خواهد داد (زارعیان، ۱۳۸۸). در "جدول ۳" ماتریس عاملی و معناداری عامل‌های استخراج شده که علامت‌گذاری شده، نشان داده شده است.

جدول ۳- ماتریس عاملی و معناداری عامل‌های استخراج شده

افراد نمونه	عامل ۱	عامل ۲	عامل ۳
۱	-۰/۰۷۳۶	*۰/۸۱۱۰	۰/۱۱۲۵
۲	-۰/۰۰۹۳	-۰/۱۳۹۸	*۰/۴۸۱۲
۳	-۰/۱۰۴۱	*۰/۸۷۹۶	۰/۱۰۴۲
۴	۰/۳۷۴۶	۰/۳۹۵۲	۰/۲۵۳۹
۵	-۰/۰۶۷۷	۰/۱۸۲۲	*۰/۷۲۱۰
۶	۰/۲۷۴۰	-۰/۰۴۸۸	*۰/۵۴۲۲
۷	۰/۱۶۹۶	*۰/۴۰۲۰	-۰/۰۴۹۶
۸	-۰/۰۲۰۱	-۰/۲۴۷۷	*۰/۵۸۲۶
۹	۰/۰۸۱۳	۰/۰۷۴۵	*۰/۲۹۸۹
۱۰	۰/۰۵۹۸	*۰/۲۵۵۲	-۰/۰۷۳۲
۱۱	*۰/۷۸۹۹	۰/۰۴۵۲	-۰/۰۶۲۸
۱۲	*۰/۸۵۹۱	۰/۰۹۵۷	۰/۱۳۰۵
۱۳	*۰/۷۴۰۱	۰/۲۱۲۷	-۰/۰۸۳۲
۱۴	*۰/۷۵۶۸	۰/۲۱۶۵	-۰/۰۰۹۲
۱۵	-۰/۲۳۸۰	۰/۳۲۳۶	۰/۲۷۹۴
۱۶	-۰/۰۹۶۸	۰/۰۳۸۱	*۰/۳۹۶۱
۱۷	۰/۳۱۹۴	*۰/۴۰۱۷	۰/۱۶۳۸
۱۸	۰/۱۶۰۵	-۰/۰۸۲۵	*۰/۵۳۷۹
۱۹	۰/۲۹۵۵	۰/۳۶۳۶	۰/۳۵۱۸

۰/۰۳۶۰	*۰/۳۵۵۵	۰/۰۷۲۹	۲۰
۰/۱۶۱۰	-۰/۰۱۴۲	*۰/۴۴۶۶	۲۱
-۰/۰۲۰۷	*۰/۴۱۷۱	۰/۲۵۵۷	۲۲
۰/۰۹۱۰	۰/۱۲۳۶	*۰/۳۰۳۱	۲۳
*۰/۶۵۵۷	-۰/۰۳۰۴	۰/۱۵۶۱	۲۴
۰/۱۴۷۷	۰/۲۸۰۵	*۰/۳۹۸۵	۲۵
۰/۲۱۵۵	*۰/۸۳۹۶	-۰/۰۱۴۳	۲۶
۰/۰۱۷۹	*-۰/۲۷۲۸	-۰/۱۳۵۷	۲۷
۰/۱۲۵۱	۰/۴۴۱۵	۰/۴۲۸۶	۲۸
-۰/۱۲۹۱	*۰/۴۲۵۲	۰/۲۳۰۴	۲۹
۱۰	۱۴	۱۳	درصد واریانس
			تیبیین شده %
۸	۱۰	۷	تعداد دسته‌های تعریف شده

* معنی‌داری در سطح ۰/۰۱

♣ درصد واریانس تبیین شده میزان واریانس تشریح شده به وسیله فاکتورهای پرچم‌دار شده در هر عامل می‌باشد.

با توجه به این که معناداری عوامل در جدول فوق نشان داده شد در مرحله بعد باید میزان اعتبار این عوامل را مشخص کرد. در واقع باید بررسی شود که آیا عوامل شناسایی شده قابل تفکیک بوده و همپوشانی با یکدیگر ندارند و هر کدام توانایی بیان نگرش متفاوتی را دارند یا خیر. بدین منظور میزان همبستگی بین عامل‌ها را باید مورد بررسی قرار داد. بنابراین، هر اندازه که همبستگی بین عامل‌ها کم‌تر باشد حاکی از خالص بودن عامل‌ها بوده و قابلیت تفکیک عامل‌ها بیش‌تر خواهد بود. میزان همبستگی بین عامل‌ها در جدول ۴ نشان داده شده است، مطابق با اطلاعات موجود در "جدول ۴" میزان همبستگی بین عامل‌ها ضعیف می‌باشد. در نتیجه، عامل‌های مورد مطالعه متمایز بوده و هر یک نگرش متفاوتی را تبیین خواهد کرد.

جدول ۴- همبستگی بین عامل‌ها

عوامل	عامل ۱	عامل ۲	عامل ۳
عامل ۱	۱/۰۰۰۰	۰/۱۹۳۹	۰/۱۴۸۶
عامل ۲	۰/۱۹۳۹	۱/۰۰۰۰	۰/۱۴۸۰
عامل ۳	۰/۱۴۸۶	۰/۱۴۸۰	۱/۰۰۰۰

در این مرحله از پژوهش اطلاعات به دست آمده (جدول ۵) حاکی از تعداد متغیرهای تعریف‌کننده هر عامل، میانگین ضریب پایایی، پایایی مرکب و در نهایت خطای استاندارد عامل‌ها می‌باشد. به عقیده برون (۱۹۸۰) ضریب پایایی هر فرد با خودش ۰/۸۰ می‌باشد که به عنوان ضریب استاندارد معرفی شده است. در پژوهش حاضر نیز میانگین ضریب پایایی ۰/۸۰ به دست آمده است. فزون بر آن پایایی مرکب میزان پایایی و اعتبار عامل‌های استخراج شده را نشان می‌دهد که یافته‌های پژوهش اعتبار بالای عامل‌ها را نشان می‌دهد. از طرفی هر چه پایایی بیش‌تر باشد خطای استاندارد عامل‌ها کم‌تر است که جدول ذیل به خوبی بیان‌گر این امر می‌باشد (زارعیان، ۱۳۸۸).

جدول ۵- مشخصات عامل‌ها

مشخصات عامل‌ها	عامل ۱	عامل ۲	عامل ۳
تعداد متغیرهای تعریف‌کننده هر عامل	۷	۱۰	۸

۰/۸۰	۰/۸۰	۰/۸۰	میانگین ضریب پایایی
۰/۹۷۰	۰/۹۷۶	۰/۹۶۶	پایایی مرکب
۰/۱۷۴	۰/۱۵۶	۰/۱۸۶	خطای استاندارد عامل‌ها

با توجه به یافته‌های پژوهش سه عامل شناسایی شده به عنوان سه وجه نظر متفاوت در ارتباط با تغییر الگوی بهره‌برداری از زمین به گلخانه در شهرستان جیرفت محسوب شد. به طور کلی این سه عامل شامل دیدگاه‌های موجود در ارتباط با تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه هستند که بر مبنای بالاترین امتیاز در هر عامل و سایر عوامل متمایزکننده این عوامل به اسامی عامل اول: اقتصادگرایان، عامل دوم: محیط‌زیست‌گراها و عامل سوم: اجتماع‌گرایان نام‌گذاری شدند. در جدول ۶ دلایل مربوط به این نام‌گذاری و نمرات مربوط به هر یک از عامل‌ها در ارتباط با ۶۷ عبارت کیو مورد بررسی آمده است (نمرات هر عامل از ۶- برای کم‌ترین نمره تا ۶+ برای بیش‌ترین نمره مرتب شده است). بدین ترتیب با بررسی نمرات هر عامل نوع نگرش طرفداران هر دسته از عامل‌ها به آسانی قابل تشخیص خواهد بود.

گلخانه‌داران اقتصادگرا: طرفداران عامل اول تحت عنوان اقتصادگرایان نام‌گذاری شده بودند که نمرات مربوط به هر یک از پیامدها از دیدگاه این گروه از افراد در ارتباط با عامل اول در "جدول ۶" آمده است. مطابق با "جدول ۶" افرادی که در این گروه قرار دارند دارای دیدگاهی منفی نسبت به پیامدهای اقتصادی تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت بودند (عبارت‌های شماره ۱، ۳، ۵، ۶، ۱۱، ۳۵، ۳۶، ۵۶، و ۶۷). با توجه به "جدول ۶" می‌توان استنباط کرد که افراد گروه اول دارای دیدگاهی مثبت نسبت به پیامدهای زیست‌محیطی حاصل از تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه بودند (عبارت‌های شماره ۲۴، ۲۸، ۳۹، ۴۲، ۵۱، و ۶۲). فزون بر آن، اقتصادگرایان کسانی بودند که دیدگاهی اجتماعی مثبت و تا حدودی خنثی نسبت به تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت داشتند. عبارت‌هایی نظیر افزایش اعتبار اجتماعی گلخانه‌داران (۳۰)، کاهش درگیری‌های اجتماعی بین کشاورزان (۳۱)، کاهش نرخ بیکاری (۴۱)، کاهش مهاجرت (۴۵)، افزایش اشتغال در منطقه و کاهش جرم و جنایت (۵۴)، افزایش کیفیت زندگی کشاورزان و روستاییان (۵۵)، افزایش ارتباطات اجتماعی (۶۵) حاکی از دیدگاه اجتماعی مثبت و تا حدودی خنثی این گروه نسبت به تغییر الگوی بهره‌برداری می‌باشد. بنابراین، افراد پیرو عامل اول (اقتصادگرایان) تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه را دارای پیامدهای منفی اقتصادی بر زندگی کشاورزان و مردم روستایی می‌پنداشتند. لیکن، این افراد تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه را دارای پیامدهای مثبت اجتماعی و زیست‌محیطی می‌دانستند.

گلخانه‌داران محیط‌زیست‌گرا: افرادی که در عامل دوم قرار داشتند به عنوان محیط‌زیست‌گرایان معرفی شدند. این گروه از افراد دارای نگرشی منفی نسبت به تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت بودند. عبارت‌هایی نظیر عواقب شیمیایی بالای این نوع کشت (۱۶)، افزایش نیاز به سمپاشی (۲۰)، نیاز به کوددهی بیش‌تر در محیط گلخانه (۲۸)، مصرف کود شیمیایی بیش‌تر در محیط گلخانه (۳۸)، و افزایش حضور آفات و حشرات در منطقه (۶۲) حاصل نگرش طرفداران عامل دوم (محیط‌زیست‌گرایان) نسبت به پیامدهای منفی تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه بود. مطابق با نمرات مرتبط به عامل دوم می‌توان چنین استنباط کرد که طرفداران عامل دوم دیدگاهی منفی نسبت به پیامدهای اجتماعی تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت بودند. عبارت‌های امکان داشتن شغل دیگر برای کشاورزان (۱۳)، افزایش مشارکت کشاورزان با یکدیگر در فعالیت‌های کشاورزی (۱۴)، کاهش جرم و جنایت در منطقه (۵۴)، و افزایش ارتباطات اجتماعی (۵۷)، افزایش اعتماد بین کشاورزان (۶۴) به خوبی دیدگاه منفی این افراد را نسبت به تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت به سهولت نشان داده است. فزون بر آن، طرفداران این عامل نگرشی مثبت نسبت به پیامدهای اقتصادی حاصل از تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه بودند (عبارت‌های ۲، ۳، ۱۸، ۲۱، ۲۵، ۲۹، ۳۳، ۳۴، و ۳۵). در نتیجه طرفداران گروه دوم (محیط‌زیست‌گرایان) دیدگاهی انتقادی و منفی نسبت به پیامدهای اجتماعی و زیست‌محیطی و دیدگاهی مثبت نسبت به پیامدهای اقتصادی تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت داشتند.

گلخانه‌داران اجتماع‌گرا: گروه سوم اجتماع‌گرایان نام داشتند، افرادی بودند که تغییر الگوی بهره‌برداری از زمین به گلخانه را دارای آثار منفی اجتماعی می‌دانستند. به نظر این افراد تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت موجب

کاهش رضایت از درآمد (۱۱)، عدم وجود امکان داشتن شغل دیگر (۱۳)، کاهش مشارکت اعضای خانواده (۱۵)، افزایش درگیری‌های اجتماعی بین کشاورزان (۳۱)، کاهش امنیت غذایی جامعه (۴۳)، کاهش عدالت در توزیع درآمد و رفاه (۴۴)، کاهش کیفیت زندگی کشاورزان و روستاییان (۵۵)، و کاهش ارتباطات اجتماعی (۶۵) شده است. از سویی طرفداران این گروه نگرش زیست‌محیطی مثبتی نسبت به تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت داشتند. عبارت‌های ۳۷، ۴۲، ۴۹، ۵۰، ۶۲، و ۶۳ نگرش این افراد را نسبت به پیامدهای مثبت زیست‌محیطی تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت را نشان داده است. فزون بر آن، طرفداران این گروه (اجتماع‌گرایان) دیدگاهی مثبت نسبت به پیامدهای اقتصادی تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت داشتند. عبارت‌های ۲، ۳، ۷، ۱۲، ۱۷، ۲۷، ۴۰، ۴۶، ۵۱، و ۵۳ نگرش مثبت این گروه را نسبت به پیامدهای اقتصادی تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه نشان داد. بنابراین، طرفداران گروه سوم (اجتماع‌گرایان) فزون بر نگرش منفی اجتماعی که نسبت به تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه داشتند؛ نگرشی مثبت نیز نسبت به پیامدهای زیست‌محیطی و اقتصادی تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت داشتند.

جدول ۶- آرایه‌های عاملی عبارت‌های کیو(پیامدها) بر روی هر یک از عامل‌ها

ردیف	عبارت	آرایه عامل اول	آرایه عامل دوم	آرایه عامل سوم
۱	هزینه تولید نسبت به کشت خارج از گلخانه کاهش یافته است.	-۲	-۴	-۶
۲	در مصرف آب نسبت به کشت خارج از گلخانه صرفه‌جویی شده است.	۶	۳	۴
۳	قیمت محصولات کشاورزی در بازار افزایش یافته است.	-۵	۲	۳
۴	قیمت تجهیزات گلخانه در بازار افزایش یافته است.	۲	۰	۱
۵	بازار مصرف و فروش مناسب داخل کشور برای محصولات گلخانه‌ای ایجاد شده است.	-۶	-۲	-۲
۶	ریسک در تولید محصولات کشاورزی گلخانه‌ای کاهش یافته است.	-۴	-۳	۱
۷	دستمزد کارگران کشاورزی از طریق کار در گلخانه افزایش یافته است.	-۱	-۲	۳
۸	کاربرد ماشین‌آلات کشاورزی در گلخانه کاهش یافته است.	۲	۳	۱
۹	با تولید و عرضه مستمر محصولات گلخانه‌ای در بازار، ثبات نسبی در بازار ایجاد شده است.	۲	-۱	-۴
۱۰	به دلیل نوبرانه بودن محصول اطمینان از فروش به موقع آن وجود دارد.	۳	-۶	-۴
۱۱	رضایت از درآمد در کشاورز گلخانه‌دار به وجود آمده است.	-۵	۰	-۱
۱۲	میزان نیاز به نیروی کار کشاورزی در گلخانه افزایش یافته است.	۰	۲	۶
۱۳	به دلیل سهولت بیش‌تر در مدیریت گلخانه امکان داشتن شغل دیگر برای کشاورزان فراهم شده است.	۰	-۵	-۳
۱۴	به دلیل نزدیکی واحدهای گلخانه‌ای مشارکت کشاورزان در انجام فعالیت‌های زراعی افزایش یافته است.	۰	-۳	۲
۱۵	با تخصصی شدن کشت امکان مشارکت اعضای خانواده در فعالیت‌های کشاورزی کاهش یافته است.	-۴	۱	۰
۱۶	با توجه به کاهش عواقب شیمیایی محیطی از کشت گلخانه این کشت اولویت بیش‌تری پیدا کرده است.	۱	-۵	۰
۱۷	گلخانه منجر به افزایش عملکرد محصول شده است.	۳	۲	۵
۱۸	کشت گلخانه منجر به بازدهی سریع‌تر محصول شده است.	۵	۴	۲
۱۹	گلخانه منجر به استفاده از روش‌های نوین آبیاری شده است.	۴	۱	۰
۲۰	کشت گلخانه نیاز به سمپاشی کمتر دارد.	۲	-۶	-۲
۲۱	محصولات گلخانه‌ای بازارپسندی بیش‌تر دارد.	۴	۶	-۱
۲۲	کشت گلخانه منجر به افزایش استقلال نسبی کشاورزان شده است.	-۱	-۳	-۱
۲۳	کشت گلخانه نیاز کمتر به کار بیدی اعضای خانواده دارد.	-۳	۲	-۴
۲۴	در گلخانه نیاز کمتر به مبارزه با علف‌های هرز وجود دارد.	۵	۰	۱

۲۵	۲	۴	-۵	قابلیت احداث گلخانه در زمین (واحد زراعی) کوچک وجود دارد.
۲۶	۲	۲	-۱	در گلخانه محصولات نسبت به بادهای تند محافظت می‌شوند.
۲۷	-۲	-۵	۶	محصولات گلخانه‌ای نسبت به سرما مقاوم‌تر هستند.
۲۸	-۳	۵	-۲	محصولات گلخانه‌ای نیاز به کوددهی بیش‌تر دارند.
۲۹	-۱	۴	۱	با افزایش گلخانه‌ها رونق صادرات محصولات گلخانه‌ای پیش آمده است.
۳۰	۴	۱	-۱	اعتبار اجتماعی گلخانه‌داران در جامعه روستایی افزایش یافته است.
۳۱	۲	۳	-۵	با جدایی‌های مکانیکی مزارع از یکدیگر در نتیجه احداث گلخانه درگیری‌های اجتماعی کشاورزان کاهش یافته است.
۳۲	۰	۵	۲	کشت گلخانه منجر به افزایش کمیت و ظاهر بهتر محصولات کشاورزی شده است.
۳۳	۰	۳	۰	افزایش گلخانه‌ها منجر به بهبود معیشت کشاورزان و مردم روستایی شده است.
۳۴	۲	۶	۰	با افزایش واحدهای گلخانه تأمین بخش مهمی از نیازهای سبب میوه خانوارها بهبود یافته است.
۳۵	-۴	۵	۱	با افزایش واحدهای گلخانه استقلال کشور در زمینه واردات محصولات کشاورزی افزایش یافته است.
۳۶	-۲	-۲	۰	با افزایش واحدهای گلخانه صادرات محصولات کشاورزی افزایش یافته است.
۳۷	۱	-۳	۴	مبارزه بیولوژیک در محیط گلخانه آسان‌تر می‌باشد.
۳۸	-۱	-۴	۰	مصرف کود شیمیایی در واحد سطح گلخانه کمتر از کشت خارج از گلخانه است.
۳۹	۵	-۱	-۶	مبارزه با علف‌های هرز، آفات و بیماری‌ها در محیط گلخانه مکانیزه‌تر شده است.
۴۰	-۳	-۲	۵	مبارزه با علف‌های هرز، آفات و بیماری‌ها در گلخانه صرفه اقتصادی بیش‌تری دارد.
۴۱	۰	۱	۰	با افزایش گلخانه‌ها نرخ بیکاری در سطح جامعه کاهش یافته است.
۴۲	-۵	-۱	-۲	با مصرف کود و سم بیش‌تر در محیط کوچک گلخانه، آلودگی‌های زیست محیطی افزایش یافته است.
۴۳	-۱	-۱	-۲	با افزایش احداث واحدهای گلخانه، امنیت غذایی جامعه افزایش یافته است.
۴۴	-۳	-۱	-۱	با احداث واحد گلخانه توزیع درآمد و رفاه عادلانه‌تر شده است.
۴۵	۳	۴	۱	با افزایش احداث واحدهای گلخانه‌ای در محیط روستایی، کاهش مهاجرت از روستاها به شهرها پیش آمده است.
۴۶	۴	۱	۳	با استفاده از واحد گلخانه محصول به صورت نوبرانه و تمام فصل وارد بازار می‌شود.
۴۷	۲	-۲	-۳	با افزایش کشت گلخانه و عدم وجود صنایع تبدیلی و تکمیلی کافی در منطقه گلخانه‌داران خساراتی را متحمل شده‌اند.
۴۸	-۱	۲	۱	با استفاده از گلخانه بسیاری از محصولات را در خارج از فصل می‌توان تولید کرد.
۴۹	-۲	-۱	-۱	مصرف زیاد سموم شیمیایی موجب کاهش کیفیت محصول گلخانه‌ای و بازار رسانی ناقص این محصولات شده است.
۵۰	۰	۰	-۳	انتقال آلودگی محیط گلخانه به کشاورزان و کارگران مشغول در گلخانه موجب افزایش امراض در منطقه شده است.
۵۱	۳	۱	۶	افزایش احداث گلخانه با توجه به کمبود آب و محدودیت زمین‌های زراعی قابل بهره‌برداری بهتر است.
۵۲	۲	-۳	۱	کشت گلخانه‌ای کمک شایانی به افزایش تولید ملی کرده است.
۵۳	۵	۱	۴	احداث گلخانه منجر به افزایش کارآفرینی در منطقه شده است.
۵۴	۴	-۱	۱	احداث گلخانه منجر به افزایش اشتغال و کاهش جرم و جنایت در منطقه شده است.
۵۵	۱	۳	-۴	احداث گلخانه منجر به افزایش کیفیت زندگی روستاییان و گلخانه‌داران شده است.
۵۶	-۶	-۴	-۳	افزایش گلخانه‌ها منجر به افزایش حضور صنایع تبدیلی و تکمیلی (صنعت) در منطقه شده است.
۵۷	۳	-۱	۳	افزایش تنوع محصول در گلخانه منجر به افزایش قدرت انتخاب مصرف‌کنندگان شده است.
۵۸	-۱	۰	۲	احداث گلخانه‌ها منجر به افزایش مشارکت و همکاری کشاورزان با سازمان‌های مرتبط با بخش کشاورزی شده است.
۵۹	۳	۰	۱	احداث گلخانه تکنولوژی‌های نوین بسیاری را وارد بخش کشاورزی کرده است.

۶۰	بهره‌وری زمین در کشت گلخانه‌ای در مقایسه با کشت خارج گلخانه بیشتر شده است.	۱	۱	-۱
۶۱	احداث گلخانه منجر به پرورش همزمان بسیاری از محصولات در محیط‌های هم جوار شده است.	-۲	۰	۰
۶۲	گسترش کشت گلخانه‌ای منجر به افزایش حضور آفات و حشرات در محیط‌های کشت گلخانه شده است.	-۳	۲	-۴
۶۳	با احداث گلخانه خاک کشاورزی با سرعت بیش‌تری آلوده شده است.	-۳	۰	-۱
۶۴	با احداث گلخانه میزان اعتماد بین کشاورزان از طریق افزایش تعاملات بیشتر شده است.	۰	-۲	-۲
۶۵	احداث گلخانه منجر به افزایش ارتباطات اجتماعی بین کشاورزان و کارشناسان کشاورزی شده است.	-۲	-۲	۱
۶۶	با افزایش احداث گلخانه فاصله طبقات اجتماعی بین کشاورزان بزرگ و خرده‌پا بیشتر شده است.	۰	۰	-۲
۶۷	با افزایش واحدهای گلخانه‌ای برنامه‌ریزی‌ها در زمینه ارائه الگوی کشت مناسب افزایش یافته است.	-۲	-۴	-۵

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه یکی از تغییرات قابل توجه در بخش کشاورزی است که در سراسر کشور و به خصوص در شهرستان جیرفت با سرعت زیادی در حال انجام می‌باشد. توجه به بحران کمبود آب در سراسر کشور و به طور ویژه در شهرستان جیرفت که از جمله نقاط نیمه گرمسیری کشور به شمار می‌آید، عملکرد در هکتار بالای بسیاری از محصولات در محیط گلخانه نسبت به کشت خارج از گلخانه، کنترل آسان‌تر محیط کشت در فضای گلخانه نسبت به محیط خارج از گلخانه و غیره از دلایل افزایش توجه کشاورزان به سمت جایگزینی کشاورزی خارج از گلخانه به کشاورزی درون گلخانه می‌باشد. فزون بر آن، با توجه به اهداف دولت در راستای خودکفایی تولید محصولات کشاورزی و تأمین نیاز غذایی جمعیت در حال رشد تغییر الگوی بهره‌برداری اقدامی صحیح به نظر می‌رسد. لذا بررسی پیامدهای (اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی) حاصل از این اقدام در جهت افزایش پیشرفت‌های به دست آمده در این مسیر ضروری به نظر می‌رسد. پژوهش حاضر وقوع این اقدام (تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه) را از دیدگاه کشاورزان با استفاده از روش کیو مورد سنجش قرار داد. در روش کیو بر خلاف روش‌های پیمایشی پژوهشگر به دنبال کشف واقعی می‌باشد که در پشت ذهن پاسخگو قرار دارد و نتیجه آن شناسایی نگرش‌ها و دیدگاه‌های جدید در مورد موضوع مورد نظر می‌باشد (علی‌بیگی و قمبرعلی، ۱۳۹۳). بنابراین، مطالعه حاضر با هدف کشف دیدگاه‌های کشاورزان پیرامون تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت (سنجشی بر مبنای کیو) انجام شد. با توجه به یافته‌های پژوهش دیدگاه کشاورزان نسبت به تغییر الگوی بهره‌برداری در سه دیدگاه متفاوت جای گرفت. به طوری که کشاورزان با توجه به دیدگاه‌شان به سه گروه اجتماع‌گرایان، محیط‌زیست‌گرایان و اقتصادگرایان تقسیم‌بندی شدند. یافته‌های پژوهش مبنی بر این است که تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه دارای پیامدهای اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی مثبت و منفی گوناگونی در شهرستان جیرفت بوده است.

گروه اول کشاورزان اقتصادگرا بودند، افراد این گروه بر این باور بودند که تغییر الگوی بهره‌برداری پیامدهای اقتصادی منفی را به وجود آورده است. پاسخگویان بر این نظر بودند که تغییر الگوی بهره‌برداری موجب افزایش ریسک در تولید محصولات کشاورزی، عدم رضایت کشاورز از درآمد، عدم استقلال از واردات محصولات کشاورزی، کاهش حضور صنایع تبدیلی در منطقه، افزایش هزینه تولید، و کاهش صادرات شده است. این نتایج با یافته‌های مهربی‌بشرآبادی (۱۳۸۷) در ارتباط با نتایج منفی اقتصادی احداث واحدهای گلخانه‌ای همخوانی دارد. این گروه از کشاورزان دیدگاه مثبتی نسبت به پیامدهای اجتماعی و زیست‌محیطی تغییر الگوی بهره‌برداری داشتند. بنابراین، کشاورزان گروه اول تنها به دلیل مزیت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی حاصل از تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه، نگرش مثبتی نسبت به اجرای آن داشته و تغییر الگوی بهره‌برداری را پذیرفته بودند.

گروه دوم محیط‌زیست‌گرایان بودند که دیدگاهی منفی نسبت به تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول داشتند. این یافته‌ها با یافته‌های مهرابی‌بشرآبادی (۱۳۸۷) در رابطه با آثار منفی زیست‌محیطی احداث واحدهای گلخانه‌ای همسو می‌باشد. فزون بر آن، کشاورزان این گروه تغییر الگوی بهره‌برداری از زمین را دارای پیامدهای منفی اجتماعی می‌دانستند. لیکن، افراد این گروه (محیط‌زیست‌گرایان) نگرش مثبتی نسبت به پیامدهای اقتصادی تغییر الگوی بهره‌برداری داشتند. این نتایج با یافته‌های صالحی و همکاران (۱۳۸۸) در رابطه با آثار مثبت تغییر الگوی کشت همخوانی دارد. در نتیجه، این گروه از کشاورزان تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه را بدون توجه به پیامدهای منفی اجتماعی و زیست‌محیطی و تنها به دلیل وجود پیامدهای اقتصادی مثبت پذیرفته‌اند.

اجتماع‌گرایان گروه سوم را تشکیل دادند. به نظر افراد این گروه اجرای تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه پیامدهای منفی اجتماعی به وجود آورده است. از دیدگاه کشاورزان این گروه تغییر الگوی بهره‌برداری موجب کاهش مشارکت اعضای خانواده، افزایش درگیری‌های اجتماعی، کاهش اعتبار اجتماعی کشاورزان، کاهش امنیت غذایی جامعه، عدم توزیع عادلانه درآمد و رفاه، و کاهش ارتباطات اجتماعی کشاورزان شده است. کشاورزان اجتماع‌گرا کسانی بودند که به آثار اقتصادی و زیست‌محیطی تغییر الگوی بهره‌برداری نگرشی مثبت داشتند. این نتایج با یافته‌های غنجی و همکاران (۱۳۹۰) در رابطه با تأثیر مثبت مسائل اقتصادی در توسعه واحدهای گلخانه‌ای همسو می‌باشد. به باور ایشان تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه موجب کاهش نیاز به سمپاشی، کاهش مبارزه با علف‌های هرز، آفات و بیماری‌ها، کاهش آلودگی زیست‌محیطی، عدم افزایش امراض در بین کارگران گلخانه‌ای، و عدم افزایش آفات و حشرات در منطقه شده است. بنابراین، این گروه از افراد (اجتماع‌گرایان) به دلیل پیامدهای اجتماعی و زیست‌محیطی مثبت حاصل از تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه نوآوری جدید را پذیرفته و موافق با تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه بودند.

یافته‌های پژوهش مبنی بر عدم تجانس و همسویی در دیدگاه‌های کشاورزان نسبت به تغییر الگوی بهره‌برداری از زمین به گلخانه می‌باشد. به طوری که اجرای تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه پیامدهای متفاوتی را داشته است. لذا متولیان سازمان‌های مرتبط با بخش کشاورزی برای افزایش یا کاهش روند تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه ضروری است که به دیدگاه‌های هر سه گروه از کشاورزان توجه داشته باشند. با توجه به دیدگاه‌های متفاوت پیرامون تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه پیشنهادها زیر ارائه می‌شود:

- از آن جا که پذیرش و اجرای طرح‌های عظیمی هم‌چون تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه شرایط زندگی کشاورزان و مردم منطقه را تحت تأثیر قرار خواهد داد؛ ضروری به نظر می‌رسد که در ابتدا کارشناسان بخش کشاورزی با برگزاری جلساتی همراه با مشارکت کشاورزان تمامی جوانب اجرای این کار را سنجیده و سپس اقدام به اجرای آن نمایند. زیرا دستیابی به اهداف اقتصادی به طور کامل خسارت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی حاصل از اجرای تغییر الگوی بهره‌برداری را جبران نخواهد کرد.

- در راستای اجرای تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه لازم است که دیدگاه هر سه گروه از کشاورزان (اجتماع‌گرایان، اقتصادگرایان و محیط‌زیست‌گرایان) با هم سنجیده شود و تصمیم نهایی برآیندی از دیدگاه‌های هر سه گروه از افراد باشد. به طوری که اگر تنها به دیدگاه یک گروه توجه شود، این احتمال وجود دارد که اجرای تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه حمایت دو گروه دیگر از کشاورزان را از دست دهد.

- با توجه به افزایش فرآیند تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت، ضروری به نظر می‌رسد که کلاس‌های آموزشی - ترویجی از سوی سازمان‌های مرتبط با بخش کشاورزی به طور سالیانه برای کشاورزان برگزار شده و آن‌ها را از مزایا و معایب (اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی) تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه آگاه سازند.

- از آن جا که فرآیند تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه در شهرستان جیرفت به طور صعودی در حال افزایش است. لذا پیشنهاد می‌شود که از سوی وزارت جهاد کشاورزی الگوی کشت مناسب برای کشاورزان منطقه مشخص شود و تمامی کشاورزان گلخانه‌دار در جهت اجرای آن هدایت شوند. زیرا در صورت عدم وجود الگوی کشت مناسب، هر ساله شاهد افزایش میزان محصول ورودی به بازار برای برخی از محصولات خواهیم بود که این موضوع موجب سقوط ناگهانی قیمت این محصولات در بازار فروش شده و ضررهای مالی هنگفتی را به کشاورزان وارد خواهد کرد. از سویی نیز شاهد کاهش برخی از محصولات در اثر کاهش سطح

زیرکشت بوده و قیمت این محصولات هم به مراتب بالاتر خواهد رفت که این موضوع موجب بروز نابسامانی در بازار تولید و مصرف محصولات کشاورزی خواهد شد.

- با توجه به بحران کمبود آب در سطح کشور و به خصوص در شهرستان جیرفت، تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه با توجه به کاهش مصرف آب در سطح گلخانه اقدامی مناسب به نظر می‌رسد. لذا دولت لازم است که اعتبارات و مساعدت‌های خود را نسبت کشاورزان گلخانه‌دار افزایش دهد تا کشاورزان با انگیزه بیشتری اصول گلخانه‌داری را رعایت کرده و از پیامدهای مخرب آن جلوگیری کنند.

- با توجه به این موضوع که تغییر الگوی بهره‌برداری از کشت‌های متداول به گلخانه یکی از راه‌های مؤثر در جهت پاسخگویی به نیاز غذایی جمعیت در حال رشد می‌باشد؛ لذا ضروری به نظر می‌رسد که کلاس‌های آموزشی - ترویجی از سوی سازمان جهاد کشاورزی به طور سالیانه در جهت افزایش دانش کشاورزان در خصوص پیامدهای زیست‌محیطی حاصل از به کارگیری این روش برای کشاورزان برگزار شود. به طوری که هم‌زمان با افزایش فرآیند حضور گلخانه‌ها در سطح شهرستان، از میزان پیامدهای زیست‌محیطی مخرب آن‌ها جلوگیری شود.

- در نهایت پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌هایی هم‌چون پژوهش حاضر که هدف کشف الگوهای ذهنی پاسخگویان می‌باشد، از روش شناسی کیو به جای روش‌های پیمایشی بهره گرفته شود تا افراد با دیدگاه‌های متفاوت در پژوهش مشارکت داشته باشند.

منابع

- ارجمندی، ا. و مهرابی بشرآبادی، ح. (۱۳۹۲). بررسی تغییرات الگوی کشت محصولات زراعی در ایران طی دوره ۶۲-۱۳۶۱ تا ۸۸-۱۳۸۷. مجله اقتصاد کشاورزی، دوره ۷ شماره ۴، صص ۱۰۴-۸۷.
- برزگر، ر. و الهیاری، ج. (۱۳۸۴). ارزیابی گلخانه‌های استان چهارمحال و بختیاری. خلاصه مقالات اولین کنگره بررسی مسائل و مشکلات کشت‌های گلخانه‌ای. اصفهان: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان اصفهان. صص ۳۹-۳۴.
- پورطاهری، م.، رکن‌الدین‌افتخاری، ع. ر. و سوادی‌مالی‌دوره، ع. ا. (۱۳۹۳). پیامدهای اجتماعی و اقتصادی تغییر الگوی کشت و نقش آن در توسعه روستایی (مطالعه موردی: تغییر الگوی کشت برنج به مرکبات در دهستان بالاتجن استان مازندران). مجله جغرافیا و توسعه، دوره ۱۲، شماره ۳۵، صص ۲۳۲-۲۱۷.
- خوشگویان‌فرد، ع. (۱۳۸۶). روش‌شناسی کیو. تهران: مرکز تحقیقات صدا و سیما جمهوری اسلامی.
- دانایی‌فرد، ح.، کردنائیچ، ا. و لاجوردی، س. (۱۳۹۰). ارتقای ظرفیت خط‌مشی‌گذاری کشور: گونه‌شناسی نقش کانون‌های تفکر. مدیریت دولتی، دوره ۳، شماره ۶، صص ۷۸-۵۵.
- دفتر گل‌ها و گیاهان زینتی وزارت جهاد کشاورزی. (۱۳۸۳). نگاهی به وضعیت گل‌ها و گیاهان زینتی در ایران و جهان. تهران. کنگره ملی گیاهان شاخه بریده در پاکدشت. صص ۴۴-۳۵.
- رهبر، ف. و مبینی دهکردی، ع. (۱۳۸۳). رویکردی نو به راهبرد امنیت غذایی (از منظر عرضه با ثبات مواد غذایی). فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، شماره ۱۴، صص ۱۸-۱.
- زارعیان، آ. (۱۳۸۸). تبیین تئوریک مفهوم سبک زندگی نوجوانان پسر به شیوه‌ی کیومتدولوژی و طراحی و تحلیل روانسنجی پرسشنامه سبک زندگی نوجوانان پسر ایرانی. رساله دکتری تخصصی دانشکده‌ی علوم پزشکی، دانشگاه تربیت مدرس.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمان. (۱۳۹۰). سالنامه آماری استان کرمان. قابل دسترسی در آدرس اینترنتی: <http://amar.kr.ir>
- شاهرخ، و.، ایوبی، ش. ا. و جلالیان، ا. (۱۳۹۱). ارزیابی تناسب اراضی برای کشت گلخانه‌ای خیار در مقایسه با سایر کاربری‌های موجود در منطقه مبارکه و زرین‌شهر به کمک تکنیک فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی. مجله علوم و فنون کشت‌های گلخانه‌ای، دوره ۳، شماره ۹، صص ۱۳-۱.
- شریفی، ا.، رضایی، ر. ا. و برومند، ن. (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر پایداری نظام کشت گلخانه‌ای در منطقه جیرفت و کهنوج. مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۲، شماره ۱، صص ۱۵۲-۱۴۳.
- شریفی، ن. و شریفی، ح. پ. (۱۳۹۴). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: انتشارات سخن.

- شفیعی، ل. و پورجوپاری، ز. (۱۳۸۵). بررسی بازاریابی محصولات گلخانه‌ای در استان کرمان. مجله کشاورزی، دوره ۸، شماره ۲، صص ۲۳-۳۴.
- صالحی، ل.، ظریفیان، ش.، و رضوان‌فر، ا. (۱۳۸۸). تحلیل دیدگاه‌های کیوی‌کاران غرب استان مازندران در خصوص عوامل تأثیرگذار بر تغییر الگوی کشت از برنج و مرکبات به کیوی. مجله علوم کشاورزی و منابع طبیعی، دوره ۱۶، شماره ۱.
- علی‌بیگی، ا. ح.، و قمبرعلی، ر. (۱۳۹۳). بررسی نگرش کشاورزان نسبت به آثار یکپارچه‌سازی اراضی در استان کرمانشاه: کاربرد روش‌شناسی Q. علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، دوره ۱۰، شماره ۱، صص ۷۵-۸۸.
- غنجدی، م.، خوشنودی‌فر، ز.، و ایروانی، ه. (۱۳۸۹). تحلیل مؤلفه‌های بازدارنده در توسعه واحدهای گلخانه‌ای (مطالعه موردی شهرستان ورامین). مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، دوره ۳، شماره ۳، صص ۸۳-۹۳.
- غنجدی، م.، خوشنودی‌فر، ز.، و ایروانی، ه. (۱۳۹۰). تحلیل مؤلفه‌های پیش‌برنده در توسعه واحدهای گلخانه‌ای (مطالعه موردی شهرستان ورامین). مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۲، شماره ۳، صص ۴۰۳-۴۱۱.
- لاجوردی، ا. (۱۳۸۹). نقش کانون‌های تفکر دارای مجوز از وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در خط‌مشی‌های عمومی: پژوهشی بر مبنای روش کیو (Q). فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره ۵۵، صص ۸۷-۱۰۹.
- محمدی‌تمری، ذ.، احمدوند، م.، و قاسمی، ص. (۱۳۹۲). ایستارهای شالیکاران پیرامون تغییر الگوی کشت از برنج به مرکبات: پژوهشی بر مبنای روش کیو. مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی، دوره ۹، شماره ۱۲، صص ۸۹-۱۰۶.
- مرادیان، ف. (۱۳۹۰). روش‌شناسی کیو. کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره ۳۷، صص ۹۶-۱۰۱.
- مهرابی بشرآبادی، ح. (۱۳۸۷). بررسی اقتصادی تولید محصولات گلخانه‌ای در استان کرمان. علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، دوره ۱۲، شماره ۴۴، صص ۳۷۳-۳۸۴.

Downs, R. J. (۱۹۷۵). *Controlled environments for plants researchers*. Colombia University Press. New York.

Gur, M., Cagdas, V., Demirel, Z. (۲۰۰۳). Land Consolidation as a Tool of Rural Sustainable Development, ۲nd FIG Regional Conference Marrakech, Morocco, December ۲-۵, ۲۰۰۳.

Vanaxel, E. N. and G Graaf. (۲۰۰۶). Q-methodology: A sneak preview.[online]. Available: www.qmethod.org.